

NS-WANDELING

Boven-Merwede

herzien door Lonesome Sparrow
2 april 2025

Beginpunt: treinstation 'Gorinchem' te Gorinchem, Zuid-Holland

Eindpunt: treinstation 'Hardinxveld-Giessendam' te Giessendam - Neder-Hardinxveld, Zuid-Holland

Afstand: 17,1 km

Deze wandeltocht werd in 1998 of eerder toegevoegd aan het assortiment NS-wandelingen en daar in 1999 of 2000 uit verwijderd. Deze herziening is gebaseerd op de situatie van 2025. De route maakt eerst een rondje over de vestingwallen van Gorinchem en volgt daarna de Lange-Afstands-Wandeling Pelgrimspad. Na een grasdijk langs het kanaal van Steenenhoek slingert de wandeling verder over graspaden door het natuurreservaat Avelingen met z'n grienden, hooi- en rietlanden en komt even langs de rivier de Boven-Merwede. De Tiendweg voert je vervolgens dwars door de polder. Het laatste stuk voert langs het riviertje de Giessen.

Gorinchem is waarschijnlijk al in de 11e eeuw ontstaan. Het was toen een kleine nederzetting van boeren en vissers bij de monding van de Linge in de Merwede.

Rond 1250 kwam de heerlijkheid Wolferen, waar Gorinchem bij hoorde, in handen van het geslacht Van Arkel. In 1382 kreeg Gorinchem stadsrechten van Otto van Arkel. Gorinchem werd de hoofdplaats van het Land van Arkel, een vrij onafhankelijk gebied tussen Holland en Gelre. De bevolking kreeg het recht van eigen bestuur (schout en schepenen) en het marktrecht.

Het Land van Arkel – met Gorinchem als hoofdstad – lag tussen de veel grotere en machtigere staten Holland en Gelre. Beide staten vochten om Gorinchem tijdens de Arkelse Oorlogen (1401–1412). Na jaren van strijd wist graaf Willem VI van Holland de stad in bezit te krijgen.

De aansluiting bij Holland bracht Gorinchem een periode van grote bloei. De tol (plaats waar men belasting inde) werd van Woudrichem verplaatst naar Gorinchem. Met tussen de 4.000 en 6.000 inwoners werd Gorinchem de '8e stad van Holland'.

Station aan de kant van spoor 1 verlaten, naar voren lopen, de weg oversteken en rechtsaf.

Bij de rotonde linksaf over de Lange Brug over het Kanaal van Steenenhoek. Bij de rotonde rechtdoor over de Korte Brug over het Merwedekanaal Bezuiden de Lek. Na de brug rechtdoor door de Kanselpoortcoupure en meteen daarna bij een wegwijzer linksaf een voetpad op.

Met de toename van het verkeer halverwege de 19e eeuw, werden de poortgebouwen met hun smalle doorgang lastig en door de verbetering van het geschut hadden deze hoge kwetsbare bouwwerken militair gezien ook geen nut meer. De meeste stads- en vestingpoorten werden afgebroken. In de wallen van vestingsteden kwamen hiervoor bredere afsluitbare doorgangen in de plaats. Zo'n doorsnijding van de vestingwal is benoemd met de Franse vestingterm 'coupure'. In Gorinchem werd de Kanselpoort zelfs al in 1818 als eerste afgebroken. De eerste Kanselpoortcoupure werd overigens nog niet erg breed. Op een tekening uit 1853 van het later gebouwde Wachthuis staat de doorgang aangegeven met een breedte van 3,3 m. Die eerste coupure was niet op de plaats van de huidige, maar op de plaats waar vroeger de vestingwal liep. Want de vestingwal is hier eind 19e eeuw, met de aanleg van het Merwedekanaal, verder naar buiten verplaatst. De nieuwe coupure in de naar buiten verplaatste vestingwal was al veel breder, iets meer dan 7 m breed. Met de toename van het verkeer is die coupure in de 20e eeuw tweemaal breder gemaakt tot de huidige breedte van 14 m breed.

In de coupuremuren zijn sleuven aangebracht, die dienen om de coupure bij extreem hoog water te kunnen dichtten met schotbalken. De sleuven in de eerste coupure waren smaller dan in de huidige en maar tot een hoogte van ca. 1 m aangebracht. Verder zaten er vroeger nog scharnierduimen in de muren voor dubbele hekken, waarmee men de coupure kon afsluiten tegen indringers.

Als je na de coupure linksaf bent gegaan, bevindt zich meteen rechts van je de loods waarin de schotbalken werden opgeslagen.

Het voetpad steeds rechtdoor gaand volgen tot het eind. Daar rechtdoor langs kp (knooppunt van het wandelnetwerk) 35 een zelfde soort voetpad op.

Voor het knooppunt zie je links de Arkelpoortcoupure die net als de Kanselpoortcoupure sleuven heeft voor schotbalken.

Linksaf trap op. Pad over de wal volgen tot aan een stukje heg met daarachter een bank. Daar zie je de ene kant op kijkend de korenmolen Nooit Volmaakt en de andere kant op kijkend de Noordelijke Beer.

Een beer is een gemetselde dam in een vesting- of fortgracht. De Noordelijke Beer vormt de afscheiding tussen het Paardenwater links en de Linge rechts en heeft de vorm van een puntige stenen dijk welke dient om het rivierwater te scheiden van het polderwater of de vestinggracht. De stenen torens met kap noemt men monniken.

Volg het pad verder naar een trap. Die af. Beneden rechtsaf en via een volgende trap weer omhoog. Boven linksaf de Korenbrug over. Na de brug linksaf richting Spijk. Weg volgen tot aan gebouw Luisterpost/Lawaaipost en kp 32. Daar rechtsaf voetpad op links van dat gebouw. Dit voetpad over de vestingwallen blijven volgen, dus zijpaden negeren, ook rechtdoorgaande. Aan het eind trap af, weg oversteken en voetpad op. Aan het eind linksaf voetpad op. Stellingmolen De Hoop aan linkerkant passeren. Aan het eind linksaf. De Dalempoort passeren.

De Dalempoort is de enige overgebleven stadspoort van Gorinchem en is gebouwd in 1597. Het was de oostelijke toegang tot de vestingstad.

Direct na de Dalempoort schuin linksaf omhoog, direct linksaf trap op en boven rechtsaf. Bij trap naar beneden haaks linksaf voetpad Altenawal op. Pad tot eind volgen, trap af en rechtdoor. Rechtdoor met water links van je. Linksaf Peterbrug over en na brug linksaf, een straat genaamd Eind. Aan het eind van het water links van je rechtdoor. Rechtdoor door de coupeure Buiten de Waterpoort. Schuin naar voren naar links kijkend zie je de rivier de Boven-Merwede. Bij kp 30 schuin rechtsaf.

Aan eind van muur rechts van je rechtsaf trap op en het hoger gelegen voetpad opgaan. Rechts van je bevindt zich het Tolhuis.

Het Tolhuis staat hier aan de poort van Gorinchem, de poort vanaf het water. Het huis werd gebouwd in 1598 om, zoals de naam al zegt, tol te heffen. Alle schepen die langs de stad kwamen, moesten hier tol betalen. In 1869 is de bestemming van het gebouw veranderd naar een kazerne. En daarna volgden nog vele andere bestemmingen. Nu is het een Rijksmonument.

Bij het Tolhuis maakt het pad een bocht naar links. Ruim 100 m verder zie je recht voor een beer en maakt het pad een haakse bocht naar rechts, waarna zich links van je een passantenhaven bevindt.

Een beer is een gemetselde dam in een vesting- of fortgracht. Dit is de 2e beer waar de route langs komt. Deze loopt vanaf de vestingwal door de Duveltjesgracht naar de oude rivierdijk. Hij diende om het waterpeil in de grachten van de vesting te beheersen en tevens om de stad te beschermen tegen aanvallen via deze waterwegen.

De passantenhaven is deel van de Vluchthaven. De Vluchthaven is ontstaan nadat een opening in de oude rivierdijk is gemaakt naar de rivier de Boven-Merwede. Deze opening was nodig voor de aanleg van het Merwedekanaal.

Het voetpad volgen tot er zich rechts van je een heuvel bevindt met daarop een kanon. Als je deze heuvel, welke de Grote Bult wordt genoemd, op loopt, heb je een mooi uitzicht over de vestingwal en de Vluchthaven. Daarna terug de heuvel weer af en het voetpad vervolgen. Even verder voor een bank haaks rechtsaf en meteen op splitsing rechtdoor een trap af. Het pad rechtdoor volgen tot het eind bij kp 33.

Bij kp 33 linksaf door de Kanselpoortcoupure en rechtdoor over de Korte Brug over het Merwedekanaal Bezuiden de Lek. Bij de rotonde rechtdoor over de Lange Brug over het Kanaal van Steenenhoek. Na de brug bij kp 38 linksaf. Vanaf hier volg je het wit-rood gemarkeerde Pelgrimspad.

Waar de weg een bocht naar rechts maakt, rechtdoor langs kp 34 een klinkerweg op. Deze gaat over in een asfaltweg. Bij het einde hiervan rechtdoor een grasweg op. Op deze grasweg kom je een aantal hekken tegen. Als een hek dicht is het opstapje links ervan gebruiken. Je loopt langs het Kanaal van Steenenhoek. Je gaat onder de A27 door. 1,3 km daarna kom je bij kp 21 bij de Schelluinse Brug. Linksaf de brug over. Na de brug rechtsaf over het fietspad links van de weg. Ruim 50 m verder bij kp 19 linksaf een trap af. Beneden rechtsaf en meteen linksaf natuureservaat Avelingen in.

Natuureservaat de Avelingen is een klein stukje Biesbosch aan de Merwede. De Avelingen zijn ontstaan, toen na een grote dijkdoorbraak in 1595 de rivierdijk landinwaarts werd verplaatst om de rivier meer ruimte te geven. Het is een buitendijks gebied langs de Merwede met dijkbermen, hooilanden, rietlanden, grienden en open water. De graslanden zijn rijk aan bloemen en weidevogels. De grienden die dit gebied vroeger vrijwel geheel bedekten, maken nu minder dan de helft van het reservaat uit. Veel grienden zijn nu doorgeschoten en bieden als verwilderde wilgenbossen onderdak aan bijvoorbeeld de buizerd en reiger.

Na 300 m stomp naar rechts een weiland oversteken tot bij het Averlinderdiep. Hier naar rechts en door een klaphek. Na ruim 300 m kom je uit op een halfverharde weg. Deze rechtdoor volgen. Je passeert 2 picknickbanken en komt uit bij een klaphek. Links van je bevindt zich de rivier de Boven-Merwede. Het klaphek passeren en even verder, waar je niet verder rechtdoor kan, rechtsaf een grasdijk op. Er is een sloot links van je. Later loopt de dijk tussen 2 sloten in. De dijk maakt een links-rechtse slinger en een bocht naar links en komt via een klaphek bij kp 18 uit op een grotere en hogere dijk.

Hier linksaf over het fietspad links van de weg. Na 250 m bij kp 17 via een taludweg omhoog en de weg oversteken. Bij de brievenbus van nr. 22 2 trappen aflopen en rechtdoor de halfverharde Tiendweg volgen.

In Zuid-Holland zijn de tiendwegen nog in grote getale te vinden. Jammer genoeg voor een belangrijk deel inmiddels geasfalteerd, maar de onverharde tiendwegen die resten, dienen gekoesterd te worden. Het is niet altijd duidelijk wat nu de oorsprong van deze tiendwegen is geweest. Vaak wordt beweerd dat ze dienden voor het vervoer van het verplichte tiende deel van de landopbrengst naar de landsheer. Maar evengoed hadden ze regelmatig een functie als kwelkade om het kwelwater tegen te gaan dat onder de rivierdijken (in dit geval van de Merwede) doorkwam en in het achterliggende land voor overlast zorgde.

Na krap 600 m een asfaltweg kruisen. Na 1,2 km kom je uit op een klinkerweg. Deze oversteken en dan rechtsaf over het trottoir langs de weg. Aan het einde, bij kp 87, rechtsaf over het trottoir links van de weg.

Na 300 meter verlaat je de bebouwde kom van Boven-Hardinxveld. Vervolg het trottoir aan de linkerkant van de weg. Bij kp 86 rechtdoor via de Huibjesbrug het Kanaal van Steenenhoek weer over en vervolgens rechtdoor over een brug over de A15. Blijf het trottoir volgen tot aan kp 83; onderweg passeer je treinstation 'Boven Hardinxveld'.

Bij kp 83 rechtsaf het spoor over richting Giessenburg. Na 400 m, 20 m voor een brug over de sloot rechts van je (Buitenvliet), bij kp 82, linksaf door een klaphek een halfverharde weg op. Deze gaat over in een grasweg.

Je komt uiteindelijk uit bij een groot informatiepaneel en gaat daar door een klaphek. Je loopt tussen gebouwen door naar een klinkerweg en gaat deze op. De klinkerweg gaat al snel over in een asfaltweg. Vlak voor een spoorwegovergang, bij een stoplicht en kp 84, rechtsaf voetpad (Achterdijk West) op en een brug over. Even verder nog een brug over en door een klaphek. Nu loop je over een brede grasstrook tussen 2 sloten met rechts daarvan de rivier de Giessen.

Te midden van rechte sloten en weteringen valt een voormalig veenstroompje als de Giessen op door zijn natuurlijke, kronkelige verloop. Het stamt uit de periode dat de Alblasserwaard nog één groot veenmoeras was. De kavels van de boerderijen liggen min of meer dwars op de stroom, waaraan je kunt zien dat de Giessen fungeerde als ontginningsbasis.

Je gaat door een aantal klaphekken en komt uiteindelijk uit op een pad tussen hekken. Dit pad leidt je naar een trap. Deze op en een brug over de Giessen over. Je komt uit bij een spoorwegovergang. Ga je hier rechtdoor dan kom je op het perron van spoor 2 van treinstation 'Hardinxveld-Giessendam'. Ga je linksaf het spoor over en dan meteen rechtsaf, dan kom je op het perron van spoor 1.

Langs het riviertje de Giessen is het mooie boerderijmuseum 'De Koperen Knop' gevestigd. Dit streekmuseum geeft een goed beeld van het dagelijkse leven en het boerenbedrijf van vroeger in de Alblasserwaard. Achter het museum bevindt zich een tuin, waar diverse kleinschalige elementen van de natuurlijke historie van de Alblasserwaard te zien zijn. Wil je het museum bezoeken, ga dan bij de spoorwegovergang rechtsaf en houdt direct rechts aan (Binnendams). Ruim 750 m verder bevindt het museum zich aan de linkerkant van de weg op nummer 6.



